

CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE'DE KÖY VE KÖYLÜLÜK: VİRAN KÖYLERDEN İMARLI/MİMARLI KÖYLERE

Mehmet Aygün

Giriş Yerine: Osmanlıdan Cumhuriyete Köy

Osmanlı İmparatorluğu, klasik imparatorluklar gibi toprağa ve tarımsal üretim temelinde şekillenen bir devlettir. İmparatorluğun siyasi ve yönetsel sistemi adeta toprağın düzenlenmesine, mülkiyet durumuna bağlı olarak şekillenmiştir. Yani devlet, toprak rejimine bağlı olarak örgütlenmiştir. Bunun için devlet toprağın düzenlenmesine, tarımsal üretimin düzenli olmasına özel bir önem vermiştir. Miri toprak rejimi, devlete bütün köylü sınıfını ve tarım ekonomisini kontrol ve düzenleme yetkisi veriyordu.¹ Bu örgütlenme biçiminde devlet, üretici köylülerle doğrudan değil dolaylı bir ilişki kurmuştur.²

Temelde bir köylü toplumu olan Osmanlıda köyler, iki açıdan önemli ve kritik önem göstermiştir. Birincisi köyler, klasik dönemde tımar sisteminden dolayı bir asker kaynağı olmuştur. Devlet tımar sistemi ile hem ihtiyaç duyduğu askeri karşılamış hem de toprağın düzenli işlenmesini ve üretimin sürekliliğini sağlamıştır. Burada temelde yarı-askeri bir sistem kurulmuştur. Tımar sistemi bozulduğunda da köyler, odunun asker ihtiyacını karşılayan temel birimler olmaya devam etmiştir.

İkinci olarak köylerin içinde yer aldığı kırsal bölgeler, kentlerin temel gıda ihtiyaçlarını karşılayan üretim alanı olmuştur. Önce tımar sistemi içinde, sonra iltizam sistemi altında köyler, toplumsal ve ekonomik yapıları fazla değişmeden ancak giderek toprağın belli ellerde toplandığı bir süreci yaşamışlardır. Bu sürecin sonunda topraksız köylülerin oranı giderek artmıştır.

¹ Halil İnalçık, **Köy, Köylü ve İmparatorluk**, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, M.Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 21-25, Ağustos 1989.

² Köylünün genel olarak toplumun devlete yabancı kalması, modern dönemlerde ise aydın-halk ikiliğinin bir nedeni bu olsa gerektir.

Osmanlı'da 19. Yüzyılın sonlarına doğru bazı aydınlar ve sınırlı sayıda devlet adamı Anadolu köyünün kalkındırılması, köyün tarımsal üretim açısından geliştirilmesine ilgi duymuşlardır. Bunların başında büyük edebiyatçı ve devlet adamı Ahmet Mithat Efendi gelmektedir. Bursa valisi iken köylerin kalkındırılması için projeler üreten ve ideal köyler kuran Ahmet Mithat tarihimize köy kalkınma politikalarının ilk öncülerinden biri olmuştur.

Osmanlıda sistemli olarak köye yöneliş, köyün kalkındırılması çabası II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır. Dönemin yazar, sanatçı ve devlet adamları eserlerinde ve raporlarında Anadolu köylerindeki yoksulluğa dikkat çekmişler, devletin köylerin geliştirilmesi ve kalkındırılması yönünde politikalar geliştirmesi gerekliliğini ortaya koymuşlardır.

1876 Osmanlı-Rus savaşı ile başlayan ve 1922 yılına kadar kesintisiz olarak süren savaşların Anadolu ve Rumeli köylerinde yol açtığı büyük yokluğa ve yoksulluğa dikkat çeken Ahmet Mithat, Parvus Efendi, Ahmet Haşim gibi isimlerin raporları Osmanlıdan Cumhuriyete devreden köy ve köylü mirasını yansıtmaktadır.

Ahmet Mithat'ın *Bahtiyarlık* adlı eseri ilk köy konulu romanlar arasında yer almaktadır. Aynı okulu bitirmiş iki gençten biri olan Senai, Bursa'da iltizam zengini bir toprak ağasının oğludur. Şinasi ise bir memur oğlu olup şehirde büyümüştür. Sena, alafrağa şehir yaşamına özenen, Beyoğlu'nda evlenen, kumarbaz ve mirasyedi bir tiptir. Şinasi ise şehirde doğmasına karşın gerçek mutluluğun köyde, ekip biçip üreterek yakalanabileceğine inanan bir gençtir. Bursa'da sıfırdan başlayarak kendine bir çiftlik kurar. Uyguladığı modern tarım ve hayvancılık teknikleriyle kısa sürede hem zengin olur hem de yöre halkının takdirini kazanır. Sena'nın kardeşi Zeliha'yla evlenir, mütevazı ve mutlu bir hayat sürerler. Bu eseri ile Ahmet Mithat, kendisinin de uyguladığı köy kalkınmasının bir örneğini sunar. Şinasi'nin bir entelektüel olarak köylü olmayı arzulaması okumuş aydın insanlara köy kalkınmasında öncü olmaya bir davettir. Romanda alınının teriyle çalışarak, üreterek yaşayan Şinasi; sadece tüketen mirasyedi Senaî karşısında idealize edilir. Burada köylülük, itibarın ve mutluluğun kaynağı olarak gösterilmektedir.³

1910'larda Almanya'dan İstanbul'a gelen Parvus, *Türk Yurdu* dergisinde yazdığı yazılarda köy konusu üzerinde önemle durmuştur. Parvus, Osmanlı İmparatorluğu'nda köylünün durumuyla kimsenin ilgilenmediğini, köyde yaşayanların unutulmuş ve terkedilmiş bir durumda olduklarını ifade eder. Parvus'a göre Osmanlı'da "(...) köylü üzerine bildiklerimiz, onların durmadan vergi ve asker verdikleridir. En çok ihmal edilenler de Türk asıllı köy-

³ M. Halil SAĞLAM. (2014). *Tartışmalı Bir Eser: Ahmet Mithat Efendi'nin Bahtiyarlık Romanı Üzerine Bir Tahlil Çalışması*. Journal of Turkish Studies

lülerdir. Makedonya ve Ermeni köylülerini savunacaklar çıkmıştır. Ermeni, Bulgar, Sırp ve Rum aydınları kendi ırkdaşları olan köylüleri düşünmüşlerdir. Fakat Türk köylüsünü arayıp soran çıkmamıştır(...) Bulgar ve Ermeni aydınlarıyla kendi köylüleri arasında az çok bir ilişki vardır(...) Türk aydınlarına gelince, onlar, tersine köylüden yüz çevirmişler, böylece Türk ulusunu siyaset dışı bıraktıkları gibi, kendilerini belli bir amaçtan yoksun etmişlerdir. ⁴ Parvus'a göre Türk aydınları, köyle/köylüyle ilişki kurmalı onların çıkarlarını savunmalıdır.

Ahmet Haşim'in I. Dünya Savaşının bittiği, Kurtuluş Savaşının sürdüğü, "İaşe-i Umumiye İdaresi Heyet-i Teftişiyesi"ndeki görevi nedeniyle Niğde, Nevşehir ve çevresinde bulunduğu sırada 3 Eylül 1919 tarihinde dönemin Manisa Milletvekili Refik Şevket Bey'e gönderdiği mektupta Anadolu köylerinin durumunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Mektup özete;

"...köy ve kasaba diye gördüğümüz renksiz harabe yığınları(nda)...", "...yalnız yiyeceğini tedarikle meşgul, "gıda" sabit fikirliliğiyle sersemleşmiş, neşesiz ve yorgun bir insanıyetin zor çalışma şartları..." içinde "...yüzleri kıpkırmızı, dudakları çatlak, elleri kuruyup siyahlaşan bütün bu insanlar ya gıda maddesini biçmekle, ya onu taşımakla, ya onu savurmakla veyahut onu metharlarına doğru çekip götürmekle meşgul görünür. Tıpkı karıncalar gibi, tıpkı karıncalar gibi..."

"Anadolu Türklerinin karınları kurtlarla yüklü ve kanları bu kurtların salgıladığı parazitlerle dolu bulunuyor. Cinsi, yakın bir yok olma ile tehdit eden bu hâlin sebebi neymiş bilir misin? Beslenme eksikliği."

"Kağrı bir araba değil, fakat, hayvana yapışıp onun hayat unsurlarına hortumunu sokan ve bu suretle kanını ve canını çeken bir canavardır."

"Anadoluluların becerikliliği ancak öküz tezeğini kullanmakta ve onu kullanılmaya uygun bir hâle sokmak için buldukları çarelerin çeşitliliğinde görülür. ...Anadolu'nun duvarları bu öküz pislikleriyle sıvalıdır. Bütün havalarda o hoş koku solunur. Yemekleri, sütleri, ekmekleri hep tezek dumanının kokusuyla ele alınmaz bir hâldedir. Eski mısırlılardan ziyade Anadolular apis öküzüne hürmet etmeliydi. Öküz, burada hayatının genelinin zembereğidir."

"Evlerine gelince, ...Duvarlar yontulmamış alelâde taşların, çalı çırpının, leylek yuvasında olduğu gibi, gelişigüzel dizilmesinden hasıl olmuştur."

"Anadolu, külliye temizlikten mahrumdur. Sakallı Celâl'in dediği gibi en nefis bir icatları olan yoğurt bile pislik mahsulünden başka bir şey değildir."

⁴ Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Ankara 1997, s. 23.

“Anadolu, hemen bir uçtan bir uca firengilidir. Anadolu'nun güzelliği de bozulmuştur. Bir köy, bir kasaba veya bir şehrin kalabalığına bakılsa, şehrin kalabalığında o kadar topal, topalların o kadar çeşitlisi, o kadar cüce, kam-bur, kör ve çolak görülür ki, insan kendini eşyanın şeklini bozan dışbükey bir camla etrafa bakıyorum zanneder.”⁵

Mektuptan birebir alınan yukarıdaki cümleler, çöküş dönemindeki imparatorluktaki köyün durumunun bir kesitini göstermektedir. Kurtuluş Savaşı'nın bittiği 1922'ye kadar olan üç yıllık dönemde Anadolu'daki köylerin durumunun daha da kötüleşmiş olduğu söylenebilir. Çünkü bu üç yıllık sürede bir ölüm-kalım mücadelesi verilmiş, ülke insan kaynağını büyük oranda tüketmiştir. İmparatorluğun son dönemlerinde uzun süren savaşlar ve köylü işgücünün uzun süren askerliği nedeniyle köylerde tarımsal üretim azalmıştır. Cephe hattında bulunan bölgelerdeki köyler yakılmış, yıkılmış viran ve harap olmuş; topraklar bakımsız ve verimsiz hale gelmiştir.

“Köylü Milletin Efendisi” Ya Da “Köylü Devlet”

Kurtuluş Savaşı bitip cumhuriyet ilan edilince İmparatorluktan Cumhuriyet'e her açıdan yanmış, yıkılmış; bitip-tükenmiş; yetim çocuklar ve dul kadınlarla dolu; topal, çolak ve kör olarak savaştan dönen gazilerle dolu köyler miras olarak kalmıştır.⁶

Kaynak: <https://eksiseyler.com>.

⁵ Güzel Yazılar-Mektuplar-Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, (S.67-72)

⁶ Türk köylerinin bu durumu Yaban gibi Köy Romanlarında ele alınmıştır.

Türkiye’de o yıllarda nüfusun büyük çoğunluğu sayısı 40 bine yakın köylerde yaşamaktadır. Her beş kişiden dördü köylerde yaşamaktadır. Türkiye bir köylü/köyler toplumdur. Dolayısıyla köyün kalkınması memleketin kalkınması olarak görülmüştür. Bunun için “kalkınmaya önce köyden başlanmalıdır” anlayışı benimsenmiştir. Daha sonraki dönemlerde, ülkenin nasıl kalkınacağı tartışmalarında Türkiye’nin bir köylü toplumu olduğu gerçeği nedeniyle köy, daima kalkınma arayışlarının merkezinde olmuştur.

Kalkınmanın köyden başlatılması bir köylü toplumu olmamızın yanında milletleşme çabasıyla da yakından ilgili olmuştur. İmparatorluktan kalma ve sürekli dış göçlerle (mübadele) gelen nüfustan bir ulus inşa etme çabası köye yönelişin önemli nedenlerinden biri olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ziya Gökalp’in tezleri doğrultusunda Türk kültürünün kaynaklarını köylerde arama ve elde edilen kültür unsurları ile milli bir kültür oluşturma kaygı ve çabaları ile köye yöneliş artar. Halka doğru hareketi ile köycülük ideolojisi belirginleşir. Gökalp’in köye yönelişte ve cumhuriyet dönemi köycülüğünde belirleyici bir düşünür olduğu görülmektedir. Aşağıdaki şiiri onun köyleri nasıl gördüğü ve nasıl bir köy düşlediğini göstermektedir.

*Ey Türk, senin köyün hür bir yuvadır
Çiftlik değil, yoktur beyi ağası
Her köylünün var bir çifti tarlası,
Öz evinde o hem bey hem ağa’dır.*

*Hiç kimsenin yarıcısı rençberi
Olmaz, ancak olur vatan askeri.*

*Ümmi değil, muallimsiz kalsa da
İmamı yok, gene bilir dinini.
Dost ve düşman kimdir, bilir dünyada,
Doğru bulur... sevgisini kinini.*

*Ona cami, mektep, kitap yapınız.
Emin kalır hudutta her kapımız...*

*Lakin ey Türk, bu mesut köy bitiyor!
Mültezimin, faizcinin, tüccarın
Pençesinde diyor beni kurtarın;
Bu üç işi senden çabuk istiyor.*

*Kaldır a’şar usülünü aç banka
Yap her semtte bir ziraat sendika.*

(Köy Şiiri)

Şiirdeki görüşlerin Cumhuriyetin erken dönem köy politikalarını belirlediği açıktır. Nitekim devlet, köyleri kalkındırmak, köylüleri mültezimin, faizcinin tüccarın pençesinden kurtarmak amacıyla aşarı kaldırmış, Ziraat bankası ve TMO marifetiyle tarım teşvik politikaları uygulamış, topraksız çiftçiyi topraklandırmak için girişimlerde bulunmuştur. Cehaleti yenmek için her köye okul açmayı hedef edinmiş, yetemediği yerde “kendi okulunu kendin yap” kampanyası ile okulsuz köy kalmamasını ideal olarak benimsemiştir.

Şiirde dikkat çeken bir başka şey de köyün bütün olumsuzluklarına karşın idealize edilmesidir. Bu durum, erken Cumhuriyet dönemi köycülüğünün de bir özelliğidir ve temeli Gökalp'e dayanmaktadır. Gökalp'ten sonra köycülük ideolojisini üreten aydınlar bir taraftan köyü olumsuzlarken diğer taraftan köyü idealize etmişlerdir. Köy hem bir yokluklar, yoksunluklar, mahrumiyetler mekânı olarak görülmüş hem de yeni milli devletin, mili kültürün yaratılmasında yani ulus-devletin inşasında kullanılacak verileri sunacak bir kaynak, bir memba olarak görülmüştür.⁷ Bu açıdan köycülük büyük oranda ilhamını Ziya Gökalp'in “bozulmamış halk kültürü köylerde vardır” sözünden almıştır.

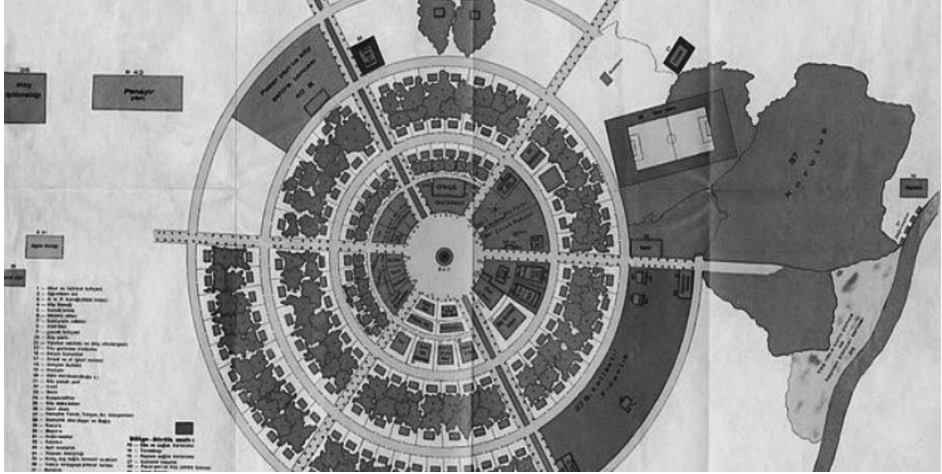
Cumhuriyet ilan edilir edilmez fikri temelleri meşrutiyet döneminde atılan ve kısa süren II. Meşrutiyet yıllarında olgunlaşan köye yönelme, köyü kalkındırma politikaları yeni bir anlayışla tekrar gündeme getirilir. Yeni devletin ilk çıkardığı kanun 18 Mart 1923 tarihinde Köy Kanunu kabul edilir. 97 maddeden oluşan kanunun oldukça sade, açık, anlaşılır bir dili vardır. Hedef kitlesi olan köylünün anlayabileceği şekilde yazılan kanun köylüye bazı yükümlülükler getirir. Bunların bazıları zorunlu olarak yapılması gereken işler iken bazıları ise gönüllü yapılması gereken yükümlülüklerdir.

Zorunlu olan yükümlülükler asgari olarak bir köy yerleşiminde olması gereken unsurlardır. Bunlar mevcut köylerde olmayan ve eksikliği görülen şeylerdir. İdari, sosyal, kültürel, imar, sağlıkla ilgili konular zorunlu işler altında düzenlenmektedir. Kanun derinlemesine okunduğu zaman o dönem köylerinin sosyo-ekonomik ve kültürel durumunu görmek mümkündür. Köylünün mecburi işlerini düzenleyen 13. Maddesinin ilk 9 hükmü tamamen temizlik ve sağlıkla ilgili işlerdir. Evleri, sokakları ve köy meydanını temiz tutmak, atık suları kontrol altına almak gibi. Köy odası, konuk evi, mektep ve mescit/cami yapmak; köyü başka köy ve kasabalara bağlayan yolların kenarını ağaçlandırmak gibi imar işlerini mecbur tutmaktadır. “Köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmıyan öksüzlerin tarlalarını, bağ ve bah-

⁷ Günümüzde bu yaklaşım her türlü olumsuz olaylara karşı “Anadolu İrfanı” anlayışıyla devam etmektedir.

çelerini (imece) yoliyle sürüp ekmek, harmanlarını kaldırmak;”, “Köyde su basması olursa birleşerek selin yolunu değiştirmek;” gibi köylülerin ortaklaşa yapacağı işleri düzenleyen kanundan temiz ve sağlıklı, çağdaş, ekolojik, yaşanabilir bir köy hedeflendiği anlaşılmaktadır

Köyde bir çamaşırlık, bir hamam yapmak, Pazar ve çarşı yerleri yapmak; Köy tarla ve bahçelerini sulamak için bütün köye ortaklama ark yapmak, Köye ortaklama her türlü ziraat, pulluk, orak, harman makineleri almak; Köyde peynir ve yağ yapmak için makine almak; Köye ortaklama değirmen yapmak veya getirtmek; Köylülerin giydiği esvapları köyde dokutmağa çalışmak; Köylüden berber yetiştirmek; Köylüden ayakkabıcı yetiştirmek; Köylüden nalbant, demirci, arabacı, kalaycı yetiştirmek; Ekinden çok gelir almak için yapma gübre getirtmek; Köylünün bilgisini artıracak kitap getirtmek⁸ gibi kanunun gönüllü olarak yapmayı istediği işlerle temel ihtiyaçlarını kendi içinde karşılayan, kendi kendine yetebilen, verimli ve üretken bir köy hedeflenmiştir. Kanun aslında, zorunlu ve gönüllü olarak yapılacak işlerle birlikte cumhuriyetin ideal köy tipi ortaya konmaktadır.

General Kazım Dirik tarafından Atatürk'e sunulmuş İdeal Köy Planı

Daha sonraki dönemlerde kanunla öngörülen ideal köy kurma girişimleri 1930'lu yıllardan başlayarak 1970'li yıllara kadar aydınlar ve devlet adamları tarafından yer yer uygulamaya koyulmuş, örnek ideal köyler kurulmuştur. Ancak bunlar oldukça sınırlı kalmıştır.

⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf>

Erken Cumhuriyet döneminde köylüler moral açıdan da desteklenmişlerdir. Uzun yıllar sadece vergi kaynağı ve asker gücü olarak görülen köylülere cumhuriyetle eşit yurttaş oldukları duygusu verilmek istenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Üreten köylü milletin efendisidir" sözü köylünün kendisini değerli hissetmesi ve köylüyü üretmeye teşvik etmek için söylenmiştir. Bu söylemde köylüyü çiftçi yapma arzusu vardır. Köylüyü, geçimlik tarımdan, toprağından elde ettiği gelire kendi kendine yeten çiftçi konumuna getirme isteğı. Daha sonraki yıllarda köycülüğün düşünsel ve ideolojik formu olan Anadoluculuk da köyün kurtuluşunu Anadolu köylüsünün üretici bir zümre konumuna getirilmesinde görmüştür.

Kısaca Tanzimattan sonra idari ve mülki olarak bugünkü şeklini alan Türk köyleri erken cumhuriyet döneminde siyasetin, siyasal söylemin, sanatın ve edebiyatın temel konusu olmuştur.

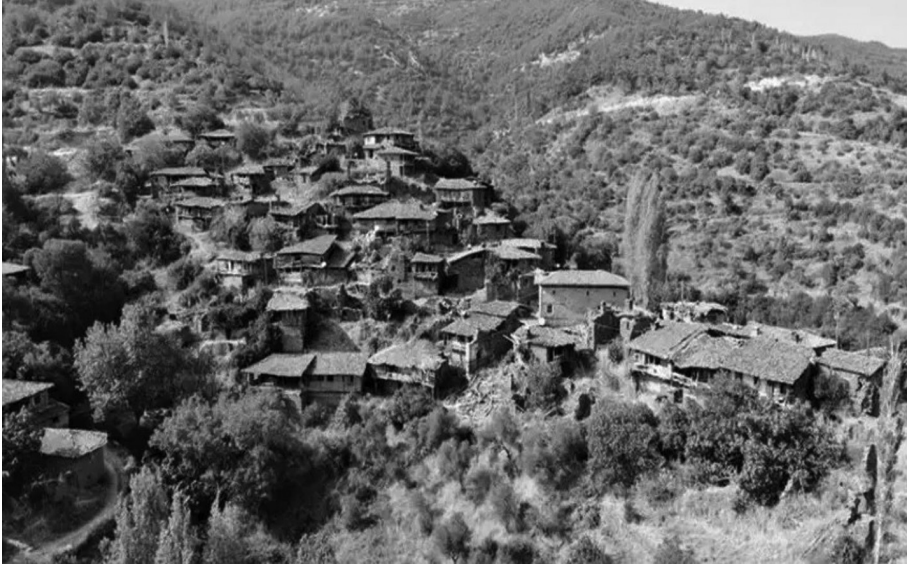
Orda Bir Köy Uzakta

Köyler, imparatorlukta merkezin dışında kalmışlardır. 20. yüzyılın ilk yarısı değişik ideolojilerin toplumlarda yaygınlaştığı ve devrimlere yol açtığı bir dönemdir. Bu açıdan da köyler, değişik ideolojilerin alan bulması riskine karşın siyasal ve düşünsel olarak markaja alınmıştır. Örneğın sosyalizm köylüyü kendisi için önemli bir müttefik olarak görmektedir.⁹ Nüfusun %85'inin köylerde yaşadığı düşünülürse bu kaygı anlaşılabilir.

Köye yönelişin şiirde ve edebiyatta romantizme varan bir yansıması olmuştur. Ahmet Kudsi Tecer tarafından 1927 yılında yazılan çocuk şiiri bunun en önemli örneğidir. Köye duyulan özlemi anlatan şiir aynı zamanda "her ne olursa olsun" insanlara köyü sahiplenme duygusu vermektedir.

*Orda bir köy var, uzakta
O köy bizim köyümüzdür.
Gezmesek de, tozmasak da
O köy bizim köyümüzdür.*

⁹ Hikmet Kıvılcımlı, *Müttefik: Köylü*, Sosyal İnsan Yayınları, 2009.

Ahmet Kutsi Tecer'in köyü (Kaynak: Milliyet Gazetesi 24.03.2021)

Tecer'in şiiri aynı zamanda Anadolu'nun, Anadolu'daki binlerce köyün merkeze, başkente uzak kaldığını da göstermesi açısından önemlidir. Anadolu, merkeze "uzak"tır. Köye gelen kentli "yaban"dır. Anadolu gurbettir. Faruk Nafiz Çamlıbel'in şiirinde dile getirdiği gibi:

*"Gidiyordum, gurbeti gönlümle duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya."*

İstanbul için Anadolu sürgün yeridir. Memurlar, sürgün olarak Anadolu'ya gönderilir. Bu açıdan Osmanlının son dönemlerinde köye, köyün sorunlarına ilgi duyan, dile getiren ilk insanlar Anadolu'ya sürgün edilen veya görevli olarak gönderilen asker, yazar ve öğretmenlerdir. Nabizade Nazım Karabibik'te asker olarak gönderildiği Antalya'nın Kaş ilçesindeki gördüğü köyü anlatır. Ahmet Rıza, Anadolu köyünün ve köylüsünün sefaletini, Antalya'da sürgünde olan babasının yanına giderken görmüştür, Halit Refik Karay Memleket Hikayeleri'nde sürgün yıllarında¹⁰ gördüğü Anadolu ve köylerini yazmıştır. Karay'ın hikayelerinin çoğu Anadolu'daki kasaba ve köylerde geçer. Yine yukarıda mektubuna yer verdiğimiz Ahmet Haşim, müfettiş olarak Anadolu köylerini yakından görmüştür. F. Nafiz

¹⁰ 1913 yılında önce Sinop'a sürüldü, daha sonra Çorum, Ankara ve Bilecik'e gönderildi.

Çamlıbel de Niğde üzerinden Kayseri Lisesine göreve giderken yukarıdaki şiiri yazmıştır.

1930'lu yıllarda halkçılık siyasetinin ve köycülük ideolojisinin yükselmesi nedeniyle köyler sadece siyasetin değil sosyal düşüncenin ve edebiyatın da merkezine yerleşir. 1930'lardan itibaren Türkiye'de köycülük düşüncesi geniş bir temsilci kazanmış; köylü kültürü, kültürel ve siyasi söylemin en önemli entelektüel motiflerden biri haline gelmiştir.¹¹ İmparatorluk bakiyesi ülkede köyler, sosyo-kültürel açıdan farklılık göstermektedir. Köycülük ideolojisi ile "Köy yok köyler var" düşüncesinden hareketle köyleri yurttaşlık bilinci temelinde millet örgütlenmesine dahil etmek amaçlanmıştır. Uluslaşma sürecinin hız kazandığı bu dönemde köycülük romantik bir içerik de kazanmıştır. Dönemin edebiyat eserlerinde bu eğilim açık bir şekilde görülür.

Cumhuriyet'in erken yıllarında resmedilen konuların başında Kurtuluş Savaşı ve köylü temaları ön plana çıkmakla birlikte, Erken Cumhuriyet'in ideallerini yansıtan resimlerde bu konu ressam kuşağının resimlerinde yerini almıştır.¹² İbrahim Çallı, Cemal Tollu, Nuri İyem, Şeref Akdik, Bedri Rahmi gibi ressamlar köy, köy insanı ve köy kadını gibi konuları işlemişlerdir.

Şeref Akdik, Okula Kayıt, 1933, Ankara Resim Heykel Müzesi Koleksiyonu

¹¹ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 185, 2014.

¹² Mustafa Ergül, "Erken Cumhuriyet Dönemi Resminde Köye Yöneliş", T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

1930'lu yıllarda kurulan Halkevleri, Köy Odaları, Köy Eğitim okulları, aydınların ve sanatçıların folklor derlemeleri nedeniyle köye yönelmeleri, köy ve köylülüğü siyasetin ve edebiyatın merkezine yerleşmiştir. Bütün bu oluşumların ve çalışmaların temelde nedeni köyün yakından tanınması ve köyün kalkındırılması, modernleştirilmesidir. Ancak köyler geleneksel yapıları nedeniyle modernleşmeye dirençli yerler olarak algılandığı için köylerin merkeze bağlanması, çağdaşlaştırılması önemli görülmüştür. Bu yüzden köy-şehir ikiliği, aydın-halk ikiliğinin kaynağında köy görülmüştür.

Bu ikiliğe benzer bir şekilde köycülüğün iki ucu vardır: Eleştiri ve İdealize etme. Bazı metinlerde köylünün tembelliği, kurnazlığı, ahlaksız durumları öne çıkarılırken bazı metinlerde köylünün erdemi, çalışkanlığı, fedakarlığı vurgulanmıştır. (Köylerin geri kalmışlığı ve köylülerin yoksulluğundan ise genelde devlet sorumlu gösterilmiştir.) Diğer yandan, köycülük ideolojisinin içeriğinde köye bir güven ama aynı zamanda bir şüphe/güvensizlik de vardır.¹³ Köyden kente düzensiz bir köylü göçünün asayiş bozacağı ve kentlerin yapısını ve dokusunu bozacağı endişesi yanında köylülerin zararlı ideolojilere kapılabileceği endişesi de sezilmektedir. Bu endişeleri taşıyan düşünürler farklı öneriler getirmişlerdir. Örneğin, Nusret Köymen, köylülerin kente göçünün denetim altına alınması, kalıcı göçün engellenmesi, şehre gelen köylülerin kalacakları ve kontrol altında tutulacakları köylü hanları kurulmasını, Mümtaz Turhan ise köylülerin kente gelmeden önce her kırk köyün merkezinde kurulacak Köy Kültür ve Teknik Merkezlerinde bir ara durak olarak kentsel değerleri benimsemesini sağlamayı önermişlerdir.

Köycülük ideolojisi, bir taraftan aydınının köyü dönüştürme arzu ve isteğinin bir ifadesi diğer taraftan köylülerin benimseyip köycülük ideolojisinin sağlayacağı motivasyonla köyü kalkındırma, modernleştirmesini ifade eder.

Erken cumhuriyet döneminin köycülük politikasının temel amaçlarından biri köyleri kalkındırarak köylüyü kendi köyünde tutmak olmuştur. Büyük bir nüfusu barındıran köylerdeki nüfusun kontrolsüz bir şekilde kentlere akması istenmemiştir. Bu yüzden köylüyü kendi köyünde kalkındırmak hedeflenmiştir. 1931 ile 1947 yılları arasında GSYH'nın %50 si tarımdan sağlanmaktadır. Bunda tarıma dayalı sanayilerin kurulması önemli olmuştur.

1930'lu ve 1940'lu yıllar boyunca köyü kalkındırmaya ve modernleştirmeye yönelik girişimler olmuştur. Toprak Reformu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile topraksız veya yeterli toprağı olmayan köylüye toprak vermek amaçlanmıştır. Diğer yandan köyün kalkınmasında öncü rol oynayacak ni-

¹³ Bunda tarihteki Celali İyanları yanında Ekim Devriminde Rus köylününün oynadığı rol ve Türkiyede bazı ol aydınlar tarafından köylülerin devrimin müttefiki olarak görülme ve Latin Amerika ülkelerindeki köylü devrimleri etkili olmuştur.

telikli öğretmen kadrosunu yetiştirmek için Köy Enstitüleri açılmıştır. Köy Enstitüleri özünde cumhuriyetin hedeflediği ideal köye ulaşmak için köyleri modernleştirme projesi olarak uygulamaya konulmuştur.

DP Dönemi: Çözülen Köy

1950'li yıllar Türkiye'de köylerin çözüldüğü bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türkiye'de köylerin tarihinde geri dönülmez başlangıç, bu dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya dengeleri ve iki kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması Türkiye'de çok partili sisteme geçilmesine yol açmıştır. 1950'li yılların hemen başında DP'nin iktidara gelmesi ile Erken Cumhuriyet dönemi politikalarının bazılarında vazgeçilmiş, bazıları ise gevşetilmiştir.

Köyün merkezi siyasetin odağından çıktığı bu dönemde Anadoluculuğun en önemli temsilcisi Remzi Oğuz Arık, 1952 yılında kurduğu Türkiye Köylü Partisi ile Anadolucu-Türkçü düşünceyi siyaset alanına taşımak istemiş ancak köyü ve köylüyü temsil etme iddiasına karşın yeterli destek alamamıştır.¹⁴ Oysa Arık'a göre, köy ve köylü sorunu memleketin ana davasıdır.

1950'li yıllardan sonra köy merkezli siyasal, ekonomik ve sosyal politikalarından kent merkezli ekonomik kalkınmaya geçilmiştir. Toprak ve tarım reformu çabalarının rafa kalkması, diğer taraftan tarımda makineleşmenin artması ile topraksız ve yeterli toprağı olmayan köylüler, kentlerde kurulan fabrikaların işgücünü karşılamak için kitleler halinde kentlere göç etmeye başlamışlardır. Bunun önemli bir etkisi Anadolu'da toprak dağılımının büyük toprak sahibi lehine gelişmesidir. Kısaca Türkiye'de köylerin yapısı çözülmüş, nüfus kaybetmeye başlamıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de tüm düşünce kesimlerinde köycülük ortak payda gibidir. Köye yönelik hangi motivasyonla olursa amaç köyün ve köylünün kalkındırılmasıdır. Köye karşı olumlu duygular beslenmektedir. Köyler viranedir, yıkıktır; köylü yoksuldur ancak köy kalkınacak, ideal köylerle köylü ile şehirli arasındaki fark azalacak her açıdan köylüler eşit yurttaş olacaklardır. Böylesine bir iyimserlik vardır. Köylünün yoksul, köylerin geri kalmışlığından köylüler sorumlu tutulmamıştır. Osmanlının köyü uzun yüzyıllar ihmal ve uzun yıllar süren savaşlar sorumlu tutulmuştur.

Ancak 1950'li yıllardan itibaren modernleşme kuramlarının da etkisiyle köyler/köylüler geri kalmışlıktan sorumlu tutulmaya, köyün toplumsal ve kültürel yapısı, toplumsal ilişkileri geri kalmışlığın temel nedeni olarak görül-

¹⁴ Mehmet Pınar, **Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37 – Sayfa: 317-340, Van 2017.

meye başlanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde cahillik-cahil bırakılmışlık anlamında- okuma-yazma seferberliği ile ortadan kaldırılacak bir olgudur ve bu konuda bir iyimserlik vardır. Ancak 1950 sonrası edebiyatında köylüler artık cahilliğin faali olarak ele alınır. Köylüleri motive edici Tarım ve Toprak Reformu gibi politikaların unutulması da köylülerin mevcut durumu kabulendikleri yönünde bir eğilimin ortaya çıktığı söylenebilir. Köylüler, kendilerini geliştirme ve değiştirme konusunda isteksiz olmakla suçlanır. Köylü-ağa çatışması, İmam-öğretmen karşıtlığı, suyun paylaşılması¹⁵ ve sınır davaları¹⁶ 1950-1970 arası köy edebiyatının temel konuları olarak öne çıkar. Bu kitap ve uyarlamalarında genelde köylüyü, yerel devlet otoritelerinin desteğini alan ağaya karşı mücadelesinde yalnız görürüz.

1950'den önce olduğu gibi 1950-60 arası dönemde de Türkiye'de köy daha çok edebiyat metinlerinde ele alınmıştır. Bu dönemde Köy Enstitülü yazarların da etkiyle köy ve köylü sorunları köy romanlarında güçlü bir şekilde işlenmiştir. Bu dönemde köy edebiyatı artarak devam etse de 1960'ların sonunda artık edebiyatın ve sosyal bilimlerin merkezine kentsel sorunlar yerleşecektir.

Üç Kemaller (Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal) köydeki yaşam tarzı, Anadolu insanının gerçeği, toplumsal ilişkiler ve değişim sancılarını ele almışlardır. Köye ve köylülüğe belli bir iyimserlikle yaklaşan, onlara dürüstlük, çalışkanlık, iyi niyetlilik, onurluluk gibi özellikler yükleyen eserlerin yanında köylüyü cahil, gerici, kurnazlık gibi özelliklerle anlatan eserler de vardır.

Türk edebiyatı ve sosyolojisine köy daha çok modernleşme sorunsalı kapsamında girmiştir. Türk Modernleşmesinin temel sorunu "Devleti nasıl yaşatırız?", "Memleketi nasıl kurtarırız?" soruları köy sosyolojisinde "Köyü nasıl kalkındırırız?", "Köyü nasıl modernleştiririz?" sorularına dönüşmüştür. Mekânın kent olduğu ilk romanlardaki karakterler batılılaşmayı yanlış anlamış, ya da yanlış batılılaşmanın yarattığı bireyler olarak ele alınırken, köy romanlarında köyün modernleşmesi önünde engel olan kişiler veya köyün modernleşmesi önünde engel olan ilişkiler ve yapısı sorun edilmiştir.

Züppe, mirasyedi, bohem tipler yanlış batılılaşmanın temsilcisi-tezahürü olarak görülürken, muhtar, ağa, imam ve şih gibi karakterler de köyün kalınmasını, modernleşmesini engelleyen güçler olarak belirmiştir.

Yani köy bizde siyasetin, edebiyatın ve sosyolojisini gündemine daha çok modernleşme sorunsalı temelinde gündeme getirilmiştir. İlk sosyolog-

¹⁵ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, 1962. (Bu eser aynı adla 1963 Tarihinde sinemaya uyarlanmıştır)

¹⁶ Fakir Baykurt, *Yılanların Öcü*, 1954. (Bu eser aynı isimle 1962 yılında sinemaya uyarlanmıştır)

larımızdan Ziya Gökalp'tan başlayarak bugüne kadar köy sosyoloji literatüründe köyü ele almadaki motivasyon yukarıdaki sorular çerçevesinde olmuştur.

1961 Anayasasının ilanından sonra tekrar canlanan Tarım ve Toprak Reformu tartışmaları ile Erken Cumhuriyet Döneminde olduğu gibi ideal köy projeleri ortaya çıkar. Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş gibi siyasetçiler köyü kalkındırmak için "Köy-kent" ve "Tarım Kentleri" projelerini geliştirirler. Hatta Türkeş, Köycülüğü bir siyaset olarak dokuz ışıktan biri olarak belirler. Bu projelerin ortak amacı, köyü modernleştirerek köy nüfusunun kontrolsüz bir şekilde kentlere akmasını önlemek olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet döneminde köy tartışmaları, köy politikaları ve köycülük hep göçlerle yakından ilgili olmuştur. Nüfusun coğrafya üzerinde kontrolsüz hareketi toplumsal ve siyasal sorunlara yol açmaktadır. Diğer yandan köylülerin toprağını bırakarak kentlere akın etmesi tarımsal üretimde düşüşe yol açmıştır. Bu da gıda güvenliğini tehlikeye düşürmektedir.

1980 yılında Türkiye'de köyler en yüksek nüfusa ulaşmış, köy kent nüfus dengesi sağlanmıştır. Yani nüfusun yarısı köylerde yarısı kentlerde yaşamaktadır.¹⁷ Bu tarihten itibaren ekonomik büyüme kentler lehine gelişirken köyler hızla nüfus kaybetmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda tarımsal teşvikler ve çiftçilere verilen sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Bu durum köylerden kentlere nüfus akışını hızlandırmıştır.

Köylüsüz Topraklara: "Hadi Gel Köyümüze Geri Dönelim"

Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra göçün artışına paralel olarak tarımsal üretim azalmıştır. Diğer yandan göçün yoğunlaştığı kentlerde bir takım toplumsal ve kültürel sorunlara yol açmıştır. 1990'lı yıllarda yoğun göç nedeniyle kentlerde, düzensiz yerleşme, alt-yapı eksikliği, gecekondu yoksulluğu, sosyo-kültürel sorunlar ortaya çıkmıştır. Toprağından, köyünden kopup kentlere akın insanların kente tutunması, kentli olması bazı sosyolojik ve psikolojik zorluklarla baş etmesini gerektirmiştir. Köylülükten kurtulamayan ve kentli de olamayan bu insanların yaşadıkları acılar, edebiyatın ve sanatın konusu olmuştur. Büyük kentlerin kenar mahallerindeki gecekondu semtlerinde yaşayan insanların acılarını, isyanlarını, aşk ve özlemlerini dile getiren arabesk müzik ortaya çıkmıştır.

Ferdi Tayfur'un 1994 tarihinde çıkardığı Mor Güller albümünde yer alan "Fadime'nin Düğünü" türküsü kente uyum sağlayamamış, kentleşme soru-

¹⁷ Fethi Ahmet Canpolat, Selçuk Hayli, "2007-2012 Döneminde Türkiye Köylerinde Nüfusun Değişimi" ZfWT Vol. 9 No. 1 (2017) 155-176.

nu yaşayan, bir yönü köyde kalmış mahzun ve mazlumlarını duygularına tercüman olmuştur.

*Hadi gel köyümüze geri dönelim
Fadimenin düşününde halay çekelim
Ne ümitle geldik koca şehire
Allah sonumuzu hayır getire
Alacaklı haciz koymuş bekire abo
...
Buralarda ağaçları kesmişler
Yerlerine taş duvarlar dikmişler
Sevdiğimi başkasına vermişler abo*

Bu türküyü acı ve özlemlerini dindiren insanlar, kent giderek büyümesi nedeniyle “nöbetleşe zenginleştikleri” için köye dönmeyi ertelemişlerdir. Arabesk de giderek unutulmuştur.

1990’lı yıllardan itibaren göçe bağlı olarak köylerde ekilmeyen toprakların miktarı hızla artmış, tarımsal üretim miktarı düşmeye başlamıştır. 1980 ve daha çok 1950 öncesinde yaygın olan “Topraksız köylü” deyimi 1990’lardan sonra yerini “köylüsüz topraklara” bırakmıştır. Topraksız köylü imgesi, yerini köylüsüz toprağa bırakmış, topraklar köylüsüz kalmıştır. Köylüye toprak bulmaktan, toprağa köylü bulma dönemine geçilmiştir. Köydeki evlerin bacası tütmez olmuş, ocaklar sönmüştür. İçinde yaşam olmayan evler ve köyler viran olmuştur. Öğrencisizlikten kapanan köy okulları samanlık ve ahır haline getirilmiştir. Tarlalar, ekilmeyince verimsizleşmiş ve doğal bitkiler tarafından istila edilmiştir.

Köylerin boşalması ile kentlere akan nüfus sadece şehirlerde sosyal ve kültürel sorunlara yol açmamış aynı zamanda köylerde de belli sonuçları olmuştur. Özellikle genç nüfusun terk ettiği köylerde ani bir şekilde işgücü açığı ortaya çıkmış, sosyal ilişkilerde boşluk oluşmuştur. Köyde insanların toplandığı, iletişim ve etkileşim kurduğu mekanlar (kahvehane-bakkal, demirci atölyesi, berber) hızla kapanmıştır. Bu durum geniş aile şeklinde yaşayan ailenin köyde kalan üyelerinde bir tür burukluk, yalnızlık duygusu yaratmıştır. Bir tür dağılma hali yaşanmıştır. Bu dağılma halinin yarattığı psikolojik bir gerginlik hali o dönem köylerinde hissedilmiştir.

İssız bir Orta Anadolu Köyü

1980 ve 1990'lı yıllar boyunca köylerin yanında kasabalar da büyük nüfus kaybetmiş ve ıssızlaşmıştır. Nuri Bilge Ceylan'ın *Kasaba* (1997) filminde bu konu işlenmiştir. Üçlemenin diğer iki filminin adı *Mayıs Sıkıntısı* ve *Uzak* olması da manidardır.

1990'lı yıllar aynı zamanda köylülüğün liberal, ikinci cumhuriyetçi denilen aydınlar tarafından küçümsendiği yıllar olmuştur. Bu aydınlar köylülükten halen kurtulamadığımızdan, Batılı, kentli bir topluma geçemediğimizden yakınmışlardır. Geçmemiz önündeki en büyük engel de köy ve köylülük ve hatta tarım olduğunu iddia etmişlerdir. Mehmet Altan'a göre "Türkiye'nin gelişmesinin önündeki en büyük yapısal engel köylülük ve tarımdır. Köylülük sadece fakirlik değil, bir zihniyettir. Köylülerin çoğunlukta olduğu toplumlarda demokratik tepki gelişmez,..."¹⁸ Altan'ın bu görüşleri 1990'lı yıllar boyunca ve 2000'li yılların başlarında birçok liberal çevreler ve isim tarafından savunulmuştur.

TÜİK verilerine göre 2022 yılı itibariyle köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı % 6,6'dır. Köylü nüfusunun genel nüfusa oranının fazla olmasını gelişmemiz önünde engel gören Altan'ın bu durumu nasıl izah edeceği merak konusudur. Çünkü köylü sayısı azalmış ancak demokratik kültür gelişmediği gibi, daha da gerilemiştir. Türkiye'nin 15-20 yıldır Batı standartlarında bir demokrasi ve hukuku devleti olmaktan giderek uzaklaştığı bazı kurum ve kuruluşlarca dile getirilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın

¹⁸ Mehmet Altan, *Köylü'ler Ne Zaman Manşet Olur*, Zaman Kitap, 2001, s.158.

(UNDP) 2023-2024 İnsani Gelişme Raporu'nda (İGR) yer alan İnsani Gelişme Endeksi'nde (İGE) Türkiye, 193 ülke arasında 45'inci sırada yer almıştır. 2024 Demokrasi Endeksinde ise Türkiye 167 ülke arasında 102'inci sıradadır. Listede 109. sıradan sonra otoriter rejimler kategorisi başlamaktadır. Türkiye, 2015 yılında 5,12, 2016 yılında 5,04, 2017 yılında 4,88, 2018 yılında 4,37, 2019 yılında 4,09 ve 2020 yılında 4,48 ve 2023 yılında 4,3'e gerilemiştir.¹⁹ Görüldüğü gibi köylü nüfusu azalınca demokrasi ve gelişmişlik artmamış aksine düşmüştür.

Köyün Gözden Çıkarılması: Köy Yok Mahalle Verelim

2000'li yılların ikinci yarısından itibaren köylerden kentlere göç hızını kesmiştir. Çünkü köylerde kentlere göç edecek nüfus kalmamıştır. Köyler daha çok yaşlıların yaşadığı yerleşim birimleri haline gelmiştir.

Gerek erken cumhuriyet dönemindeki "ideal köy" projesi, gerekse sonraki dönemlerde geliştirilen örnek köy uygulamaları sınırlı kalmış, yurdun bütününde uygulanamamıştır. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında yürütülen Neo-liberal politikalarla köye yönelik politikalarından tamamen vazgeçilmiş, 1990'lı yıllarda köyler hızla boşalmaya başlamış, 2000'li yılların ikinci yarısına kadar köyler adeta boşalmıştır. Türkiye'de bütün bilimsel ve siyasal söyleme rağmen köy sorunu bilinçli ve planlı bir şekilde çözülememiştir. Konu doğal akışı içinde çözüme terkedilmiştir. Yukarıdaki gelişmeler köyün kaderinde belirleyici olmuştur.

Giderek köyün, tüzel kişilik olarak devlet sistemi içindeki yeri ve görünürlüğü azalmıştır. 2005 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapatılmış, görevleri Büyükşehir yasası ile belediye ve il özel idarelerine bırakılmıştır. Büyükşehir il sınırları içinde kalan köyler ise mahalleye dönüştürülmüştür.

Öğrenci azlığı nedeniyle ve bahanesiyle köy okulları kapatılmış, taşınmaz sitemle öğretmen köyden çekilmiştir. Köy öğretmeniz kalmış ve imama bırakılmıştır. Bu açıdan günümüzde "İmam-Öğretmen çatışması" veya "İmam-öğretmeni yendi" şeklindeki tezler köyün sosyal yapı ve yaşamını açıklamaya yetmemektedir. Konuyu "köyden çekilen öğretmen-imama bırakılan köy" kavramsallaştırması ile açıklayabiliriz. Günümüzde devletin köyle teması imamlar ve muhtarlar üzerinden kurduğu ilişkiye dayanmaktadır. Politik olarak devlet köyü gözden çıkarmıştır. Bugün Türkiye'de köyler, ulusal ve küresel sermayenin tehdidi altındadır.

Son on yıldır stabil kalan köylerin nüfusu tersi yönde son bir birkaç yıldır artmaya başlamıştır. TÜİK verilerine göre, 2023 yılında belde ve köylerde yaşayanların oranı %6,6'dan %7'ye yükselmiştir. Artış küçük olsa da bu artışa

¹⁹ "Four lessons from the 2023 democracy index." *The Economist*. 14 Şubat 2024.

yol açan insanlar köyün sosyal ve kültürel yapısını dönüştürebilecek nitelikte insanlardır.

Yeni Bir Sürecin Başlangıcı

Geçici süreliğine (eğitim, emeklilik gibi) köyünü terk eden köylülerin geri dönmesi, diğer yandan kentte çalışıp belli bir ekonomik seviyeye ulaşmış, çoluğunu çocuğunu evlendirmiş ailelerin daha sakin ve huzurlu bir yaşam arayışı nedeniyle köye yönelişler artmıştır. Bu iki tip geriye göç köyün görünümünü değiştirmeye başlamıştır. Çünkü bu insanlar ya babadan kalma evleri restore etmekte, ya da yeni bir ev inşa etmektedirler. Fiziki olarak köylerin görünümü değişirken, köyün insan profili de değişmektedir.

Köyün iticiliği, kentin çekiciliği yerini günümüzde kentin iticiliği, köyün çekiciliğine bırakmış gibidir. 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkan ve 2000'li yıllara kadar süren köyden kente göç sürecine paralel olarak ortaya çıkan kent sosyolojisinde, göç olgusunun temelini "köyün iticiliği" ve "kentin çekiciliği" konmuştur. Modernleşme ve kentleşme kuramlarında da kentleşme süreci "köyün iticiliği" ve "kentin çekiciliği" nedenleri ile açıklanmıştır. Klasik sosyologlar, evrim çizgisi içinde köyün ortadan kalması gereken bir yapı ve örgütlenme olduğunu düşünmüşlerdir. Bu haliyle köy ve kırsal yerleşmeler "geri kalmışlığın mekanı" olarak tanımlanmıştır. Ancak mevcut durumu bu kuram ve yaklaşımlarla açıklamak mümkün değildir.

Günümüzde sürekli bir koşuşturma haline dayanan yaşam, kaotik bir ortam, kirlilik ve yüksek gürültü düzeyi, ekonomik yılgınlık ve kent ekonomisine duyulan güvensizlik, insanın kendine ve emeğine yabancılaşması, kent sel yoksulluk vb. kentleri tanımlayan itici nedenler olarak sıralanmaktadır. Hiç bitmeyen ve rutin işler, acele ve sürekli bir yere yetişme zorunluluğu, gençleri en çok kentten iten nedenlerin başında gelmektedir. Kentten köye göçen gençlerin kentte şikayet ettikleri en önemli sorun işe giderken yolda "trafikte geçen uzun saatler"dir.

Buna karşılık köye göçen, göçmek isteyen yeni köylüler için, doğal huzurlu ve dingin bir yaşam, temiz ve sağlıklı gıdaya erişim, zaman baskısının olmaması ve zamanın daha durağan olması gibi nedenler "köyün çekiciliği"ni oluşturmaktadır. Bu deneyimi yaşayan iyi eğitilmiş bir gencin söylediği şu söz önemli bir fikir vermektedir. "Acelelerimiz yok."²⁰ Kendinin farkına varma, özgürlük hissi, kendi bedeni ve emeği üzerinde denetim kurma isteği, daha az yorgunluk ve sosyal ilişki kurma isteği gençleri ve genç emeklileri kırsal yaşama yönlendiren hususların başında gelmektedir.

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=-xOQDtyPaQk> (23:25 dak.)

Köylerin seyrek nüfusları, doğasının insana geniş bir hareket imkanı vermesi ve kentlere göre daha ekonomik bir hayat sürdürme imkanı sunması nedenlerinden dolayı tercih edildiği açıktır. Ekonomik ve toplumsal kriz dönemleri, salgın hastalık dönemleri (Covid 19 Pandemisinde olduğu gibi), ve yaşanan ağır bir hastalık süreci insanlarda yaşam ve çalışma tarzını sorgulamaya itmektedir. Nitekim Covid 19 Pandemisi sürecinde ve sonrasında kırsala yönelim artmıştır.

Beyaz Yakalı Yeni Köylüler: İmarlı/Mimarlı Köyler

Türk toplumu her ne kadar son 75 yıldır kente yönelse de içinde hep bir köylülük taşımıştır. Kentin en yüksek olanaklarına ulaştığında bile köyle/köylülükle/köylü olanla ilişkini sürdürmüştür. Köyü gündelik yaşamı içinde yaşatmıştır. Yaşamında “Tatil Köyü”, “Köy Kahvaltısı”, “Köy Yumurtası”, “Köy Yoğurdu”, “Köy Bulguru”, “Köylü Pazarı”, “Köy Peyniri”, “Köy Ürünleri” gibi köyle ilişkili kavramlar hiç eksik olmamıştır. Bu durum uzun yüzyıllar köy ünitesi içinde yaşayan ve bu kültür içinde biçimlenmiş kültürün kolaylıkla yok olmayacak, unutulmayacak şekilde içselleştiğini göstermektedir. Herkesin içinde bir Şinasi vardır.

Son zamanlarda buna bir de “Köy Yaşamı” eklenmiştir. Kentte yüksek gelire sahip “beyaz yakalı” denen insanlar arasında köye ilgi artmıştır. Artan ekolojik çevre bilinci, Stoa felsefesi, Minimalist yaşam anlayışının yaygınlaşması, kentlerin hızlı yaşamı (Fast life) karşısında yavaş yaşam arayışı (Slow life), temiz ve sağlıklı gıdaya erişim isteği gibi nedenlerle yüksek gelir grubundan insanlarda köye yöneliş artmıştır. Özellikle pandemi sonrasında bu yöneliş daha da artmıştır. Bu insanların çoğu kenti köye taşımak yerine kent kültürü ile köy/yerel kültür arasında bir sentez kurmaktadır. Modern evlerin yanında geleneksel yapı malzemeleri ve teknikleriyle evler yapılmaya başlanmıştır.²¹ Bu insanların çoğunluğu yüksek eğitilmiş, teknolojiyi iyi kullanan, uzaktan çalışma imkânı olan mimar, mühendis, bilişimci, reklamcı, sanatçı ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Bu yeni köylülerin bir kısmı, açtıkları YouTube sayfalarında köye dönüş ve köy yaşamı üzerine deneyimlerini aktarmaktadırlar. Bu insanlar özellikle Ege ve Akdeniz bölgesindeki köyleri tercih etmektedirler. “Egenin insanları gönlü, yüreği açık insanlar.”²² Tabi Ege bölgesinin iç ve dış turizme açık olması ve turizm geleneğine sahip olması da gençlerin bu bölgeye daha rahat göç etmesine yol açmaktadır. İç Anadolu bölgesi ve Karadeniz gibi bölgelerinin toplumsal yapısının bu türden bir göçü kaldırması mümkün değildir. Bir yeni köylünün şu ifadesi

²¹ Sonsuz Şükran Köyü örneği.

²² https://www.youtube.com/watch?v=zThhHEJ_8TQ (23:27 dak.)

durumu ifade etmektedir: “İç Anadolu veya Karadeniz bölgesine ben geri dönsem, üstelik orali olmama rağmen beni barındırmazlar.”²³ En çok tercih edilen illerin başında Çanakkale, İzmir, Balıkesir, Muğla gelmektedir.

İzmir Ödemiş Birgi Köyü²⁴

Ancak kökenden köylü olup da köye belli dönemlerde gelen insanlar (yarı zamanlı köylü) kenti köye taşıyarak ailesinden kalan geleneksel yapıda bir evi tamamen yıkıp modern kent mimarisi ile yeniden yapmaktadır. Bu durum köylerin mimari ve geleneksel dokusunu bozmaktadır. Diğer yandan Türkiye'nin bazı bölgelerindeki köylerde topraklar ticari bir metaya dönüşmüştür. Toprak tarımsal üretim aracı olarak değil bir rant olarak görülmektedir. Bu anlamda bizzat köye yerleşerek tarım ve hayvancılık yapan insanlar olduğu gibi, insanların köye ilgisini kurlsuz bir ticaretle ranta dönüştürmek isteyen insanlar da vardır.

Ülkemizde özellikle Ege ve Akdeniz bölgesinin kırsalında boş bir arazi üzerinde sıfırdan yeni köy kurma girişimleri de artmaktadır. Özellikle pandemiden sonra bu girişimler artmıştır. Üst gelir gurupları için bu projelerde genelde kentin sıkıcılığı ve boğuculuğuna karşın ekolojik bir yaşam vaat edilmektedir. 21. yüzyılın örnek insan yerleşkesi olarak nitelendirilen “Nefes

²³ https://www.youtube.com/watch?v=zThhHEJ_8TQ (24.08)

²⁴ <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/galeri-dunyanin-en-iyi-koylerinden-biri-birgi-koyu-2060665>

Assos"²⁵ bu projelerden biri ve adının "Nefes Asos" olması kıra yönelimin nedenini açıklamaktadır.

Günümüzde Türkiye'de köylerin geleneksel yapısı dönüşmekte ve yeni bir köy toplumsal yapısı ortaya çıkmaktadır. Köyler hibrit köylere dönüşmüştür. Köy merkezi dağılmış, köy yerleşmeleri geniş bir alana yayılmıştır.

Sonuç

Osmanlı toprak sisteminin bozulması, 1876 Osmanlı-Rus savaşı ile başlayan ve Kurtuluş Savaşıyla biten uzun bir savaş dönemi Türkiye'de köyleri vيرانlaş-tırmıştır. Köyü kalkındırmaya yönelik II. Meşrutiyet döneminde başlayan çabalar, Cumhuriyet'le birlikte yeni bir sürece girer. 1923 yılında nüfusun ağırlıklı olarak sayısı 40 bin civarında olan köylerde yaşaması nedeniyle köyün kalkındırılması öncelikli bir zorunluluk olmuştur. Bunun için yeni devlet ilk olarak Köy Kanunu çıkararak köy merkezli bir politikalara ağırlık vermiştir. Kanunda ideal bir köy hedeflenmiştir. Köylerin ekonomik olarak kalkındırılması zorunluluğu yanında yeni devletin ulus inşası için gerekli olan milli kültür unsurlarını derlemek içinde köye yönelik artacaktır. 1930'lu yıllara gelindiğinde köycülük bir ideoloji olarak şekillenecektir. Halkevleri, Köy Odaları, Köy Enstitüleri ve Köy dergileri ile köyün kalkındırılması çabası 1950'lere kadar sürmüştür. 1950'lilerden sonra kent merkezli sanayi ve ticaret ağırlıklı politikalar nedeniyle köyler çözülmüş, köyden kente yoğun bir göç süreci yaşanmıştır. 1950-60 arası köyü kalkındırmayı temel siyaset olarak belirleyen partiler kurulsada etkili olmamıştır. Bu on yıllık dönemde köylerin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları Köy romanlarında ve köy konulu filmlerde işlenmiştir. Bu dönemde köy sosyolojisi altın çağını yaşamıştır. 1960'lı yıllarda yükselen halkçılık siyaseti ile siyasette köye yönelik ilgi atmış, bazı siyasal liderler, köy-kent ve tarım-kenti gibi projeler üretmişlerdir. 1980'li yıllardan sonra Türkiye'de kentler hızla boşalmıştır. Günümüzde bir takım kentsel sorunlar nedeniyle köy/kır yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle COVID-19 pandemisinde yaşanan kapanma ve gıda riski nedeniyle köye/kırsala ilgi artmış, orta ve üst gelir gurubundan insanlar "yeni köylü" olarak köye yönelmişlerdir. Günümüzde Türkiye'de köylerin mimarisi yanında sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı da hızla dönüşmektedir.

Bugün Ege ve Akdeniz bölgesinin köyüne yerleşen "Yeni Köylü"lerin durumu 1970-80'li yıllarda Anakara ve İstanbul gibi büyükşehirlerin çeperine yerleşen gecekondu insanının durumunu yansıtmaktadır. Diğer bölgelerde köyü dönüştüren "yeniden köylüler" ise kenti köye taşıyan yenilikçiler olarak selamlanmaktadır.

²⁵ <https://www.ekoyapidergisi.org/turkiye-nin-ilk-surdurulebilir-yasam-koyu-nefes-assos>

Kaynakça

- Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 185, 2014.
- Fakir Baykurt, *Yılanların Öcü*, 1954. (Bu eser aynı isimle 1962 yılında sinemaya uyarlanmıştır)
- Fethi Ahmet Canpolat, Selçuk Hayli, “**2007-2012 Döneminde Türkiye Köylerinde Nüfusun Değişimi**” *ZfWT* Vol. 9 No. 1 (2017) 155-176.
- Güzel Yazılar-Mektuplar-Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, S.67-72.
- Halil İnalçık, **Köy, Köylü ve İmparatorluk**, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, M.Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 21-25, Ağustos 1989.
- Hikmet Kıvılcımlı, *Müttefik: Köylü*, Sosyal İnsan Yayınları, 2009.
- Kasaba Filmi
- M. Halil Sağlam. (2014). *Tartışmalı Bir Eser: Ahmet Mithat Efendi'nin Bahtiyarlık Romanı Üzerine Bir Tahlil Çalışması*. *Journal of Turkish Studies*.
- Mehmet Altan, *Köylü'ler Ne Zaman Manşet Olur*, Zaman Kitap, 2001.
- Mehmet Pınar, **Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37 – Sayfa: 317-340, Van 2017.
- Mustafa Ergül, “**Erken Cumhuriyet Dönemi Resminde Köye Yöneliş**”, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, 1962. (Bu eser aynı adla 1963 Tarihinde sinemaya uyarlanmıştır)
- Recep Ertürk, *Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Ankara 1997, s. 23.
- Sonsuz Şükran Köyü örneği.
- İnternet Kaynakçası**
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/galeri-dunyanin-en-iyi-koylerinden-biri-birgi-koyu-2060665>
- <https://www.ekoyapidergisi.org/turkiye-nin-ilk-surdurulebilir-yasam-koyu-nefes-assos>
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/galeri-dunyanin-en-iyi-koylerinden-biri-birgi-koyu-2060665>
- <https://www.ekoyapidergisi.org/turkiye-nin-ilk-surdurulebilir-yasam-koyu-nefes-assos>
- <https://www.youtube.com/watch?v=-xOQDtyPaQk>
- “Four lessons from the 2023 democracy index.” *The Economist*. 14 Şubat 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf>
- https://www.youtube.com/watch?v=zThhHEJ_8TQ
- https://www.youtube.com/watch?v=zThhHEJ_8TQ
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/galeri-dunyanin-en-iyi-koylerinden-biri-birgi-koyu-2060665>